

„Jargonul autenticității”: versiunea românească din anii ’30

Ștefan FIRICĂ*

Key-words: *authenticity, identity, diary, deconstruction*

Într-o lucrare din 1964 care marca, pentru întâia oară, distanța față de filosofia existențială germană dintr-o perspectivă ideologică, Theodor W. Adorno schițează o listă a cuvintelor-fetiș rulate de anumite cercuri intelectuale din perioada interbelică. *Jargon der Eigentlichkeit: Zur deutschen Ideologie* notează felul cum elemente lexicale dintre cele folosite în împrejurări relativ curente sunt, deodată, înzestrate în spațiul publicistic cu un strat semantic suprapus, care le adaugă o aură de noblețe. Acest efect de aură se propagă în mod misterios de la un element al „jargonului” la altul, în focarul rețelei aflându-se conceptul heideggerian, dar și pre-heideggerian, al „autenticității” (*Eigentlichkeit*). E de remarcat, încă de la început, că printre „nobilele substantive” care apar în trenea lui se numără și unul dintre termenii invocați cu fervoare de Camil Petrescu, în eseuri ca și în romane, „concretul” (Adorno 1972: 4—6). Critica lui Adorno urmărește modul în care, pe măsură ce se încarcă de aura semnificațiilor abscons-metafizice, cuvintele înseși pierd din înțeles până când se apropie de vidul semantic. Circuitul lor în spațiul public nu se încheie însă aici, fiindcă, imediat ce se descarcă de sensul pedestru din vorbirea cotidiană, volatilizându-se, ele vor putea deveni vehicule ideale ale ideologiei demagogice fasciste.

Și în spațiul românesc, în publicistica „tinerei generații” de la începutul anilor ’30, vocabularul „autenticității” ocupă locul central, prin care utilizatorii lui încearcă să se plaseze în opoziție față de „bătrâni”, asimilați cu *establishment*-ul, și să se legitimeze ca purtători ai unor „noi” valori culturale, sincrone cu cele vehiculate în spațiul european. În cercul criterionist, dar și în alte puncte ale spectrului cultural (de exemplu, prin contaminare, în grupul tradiționalist de la „Gândirea”, unde unii dintre ei mai publică), „autenticitatea” funcționează ca un certificat de viabilitate ideologică, în pofda vagului ei semantic. Momentul în care ea atinge un maxim de vizibilitate este 1933, anul în care Eliade publică articolul *Originalitate și autenticitate*, generând salve de replici și contrareplici, din partea amicilor și inamicilor, dar și din partea spectatorilor „neutri”, care vor identifica, de acum înainte, grupul prin această etichetă. Lui Eliade îi răspund Mircea Vulcănescu,

* Universitatea din București, România.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Eugen Ionescu, Petru Comarnescu, Mihail Ilovici, Petru Manoliu, Camil Baltazar, Eugen Jebeleanu, Ioan Victor Vojen, M. Polihroniade și apoi mulți alții, de la Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Vladimir Streinu și G. Călinescu până la Octav Șuluțiu, Horia Groza și Arșavir Acterian. Discursurile se multiplică printr-o reacție în lanț, astfel încât se creează, cu o vorbă a lui Streinu, un „mic iureș” în jurul „autenticității” (Streinu 1968: 210), din care sensurile conceptului țâșnesc necontrolat în toate direcțiile. În anii '30 (mai exact, între 1927 și 1940), când sunt articulate cele mai importante programe autenticiste românești, se pot departaja mai multe zone semantice ale conceptului, după survolarea articolelor mai însemnate sau mai neînsemnate din publicistica vremii. Atrăși de versatilitatea noțiunii în cauză, unii autori vor migra, uneori, pe parcursul aceluiași eseu între mai multe paliere de sens, prin adevărate acrobații speculative pe care, în mare parte, cititorul de azi nu le poate privi decât cu un zâmbet sceptic. Și totuși, inventarierea zonelor semantice de mai jos nu face decât să confirme prezența, în spațiul cultural românesc, a diferitelor valențe ale „autenticității” vehiculate în lumea europeană, începând cu 1900. Această pluristratificare a conceptului e o probă în plus că jargonul românesc al „autenticității” nu e decât „versiunea subtitrată” a vocabularului pus în circulație de existențialismul german și, aproximativ simultan, de „tinerele generații” franceze, italiene, spaniole sau ruse. Teza, devenită clișeu în critica literară, că „autenticitatea” ar fi un import de la André Gide, venit pe filieră strict literară, se va dovedi un mit. În realitate, avem de a face cu o noțiune multidisciplinară, pe care critica literară nu o poate aborda decât prin colaborare cu studiile culturale.

1. Sensul psihologic / etic

Cea mai simplă definiție a „autenticității”, Mircea Eliade i-o atribuie lui Nae Ionescu: „a fi tu însuși”¹; deși, evident, originea faimosului pleonasm se pierde în negura timpurilor. Sensul utilizat de Nae Ionescu este apropiat de paradoxul modern nietzschean (*Du sollst der werden, der du bist* – „Devino ceea ce ești”) sau, mai târziu, gidian (*Ose devenir qui tu es* – „Îndrăznește să devii ceea ce ești”), luând în considerare o anumită mobilitate a psihei, pusă în acțiune de profesorul de metafizică la studenții săi prin ceea ce Eliade numește „tehnica neliniștirii” (Ionescu 1990: 430). Din acest trunchi comun, discursurile „autenticității” pornesc în direcții divergente.

Pe de o parte, unii înțeleg „autenticitatea” prin prisma teoriei lui Henri Bergson din *Eseu asupra datelor imediate ale conștiinței și Evoluția creatoare*, despre intuiție, memorie involuntară și, mai ales, fluiditatea eului. Este cazul nu doar al lui Camil Petrescu (din cunoscutul său studiu din 1936: *Noua structură și opera lui Marcel Proust*), dar și al lui Octav Șuluțiu (din articolul *Autentic și estetic*, publicat în revistă în 1934). Definiția oferită nu aduce nimic nou față de cea lansată

¹ „Pe Nae Ionescu nu-l interesa decât un singur lucru: să fii tu însuși” (Ionescu 1990: 432). Sau: „Ca să poți ajunge undeva, oriunde, trebuie înainte de toate să fii tu însuși, să fii autentic. În această dramatică și necesară luptă pentru autenticitate – fără de care nimic nu se poate crea – profesorul Nae Ionescu a jucat un rol de frunte” (*ibidem*: 431— 432).

la cursurile lui Nae Ionescu², dar „câmpul realității sufletești” este construit cu ajutorul imaginarului mai degrabă acvatic bergsonian, ca „o continuă mișcare”, „un fluid inconsistent”, un element „curgător, instabil” (Șuluțiu 1938: 36–37). Ideea că straturile profunde psihologice ale individului se află într-o continuă metamorfoză este, aici, modernă. Nu trebuie uitată, în acest sens, nici seria de foiletoane programatice publicate de Mihail Sebastian în 1927, în care autorul aproape adolescent, fără să se hazardeze în glose în jurul conceptului, folosea recurent adjectivul „autentic” în relație cu inconștientul, discontinuitatea personalității, logica visului, făcând referire la studiile lui Bergson și Freud (Curticeanu 2005: 266–267 *et passim*).

Dacă „autentică” este zona „adâncă”, „intimă”, „personală” a psihicului, atunci o tensiune care se naște neapărat este cea față de „modelele” din exterior, care ar putea exercita o presiune prin care să „falsifice” individul. Una dintre anxietățile constante ale autenticiștilor interbelici este relația dialectică maestru – discipol, actualizată la mulți dintre criterioniști prin raporturile concrete Nae Ionescu – „tânăra generație” (de exemplu, la Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu sau Mihail Sebastian). În mod ideal, primul ar trebui nu să sufocă, ci să potențeze adevărul sufletesc al celui de al doilea, dar întotdeauna apare teama devierii de la „propriul” drum în viață. În jurnalul din anul 1932, Petru Comarnescu vorbește despre un alt model, amicul Eric (Jackson), caracterizat prin tărie, putere, dogmatism, în contrast cu „flexibilitatea și mlădierea mea” (Comarnescu 1994: 63). Sub naivele și contradictoriile codificări matematice se ghicește cu ușurință angoasa determinată de „sindromul” discipolului:

Totuși, câteodată, unul din prieteni este mai sigur pe sine decât celălalt, iar cel care e mai puțin sigur de sine ar vrea ca celălalt să-l ia model, vrând să-l imite până la confundare. X nu vrea să fie ca X, ci așa cum l-ar vrea Y, adică întocmai ca Y. Și sunt Y care se modelează după X, dacă X este mai tare și mai sigur pe sine, iar Y mai mlădios ca fire și gândire, mai disponibil” (*ibidem*: 65).

Pe de altă parte, pentru alții, „autenticitatea” se definește ca spontaneitate sau cinestezie biologică, scăpată de sub controlul straturilor superioare ale intelectului. Față de prima viziune, psihologist-bergsoniană, aceasta este mai curând vitalist-freudiană și mută accentul pe emancipare, libertate, sexualizare etc. Despre descătușarea elementarității din chingile socialității vorbește mult tânărul Cioran, ceea ce îi atrage reprobarea ironică a lui Șerban Cioculescu, într-o cronică nemiloasă la *Schimbarea la față a României* (1934):

„Praful să se aleagă de întreaga istorie”, pentru ca d. Emil Cioran, de ani 24, să se despoaie în nuditatea sa adonisiană de orice haină: etică, estetică, religioasă, socială, transcendentă, culturală. Asta se chearnă: autenticitate (Cioculescu 1934: 652).

Unii dintre autenticiști pornesc de la o viziune ierarhizată a identității. Pentru Mircea Vulcănescu, „autenticitatea” ar corespunde etajului inferior al ființei („voința de a fi așa cum ești, de a înlătura orice constrângere din afară, orice conformism nerecunoscut din lăuntru”), în vreme ce „spiritualitatea” ar reprezenta

² „A te cunoaște pe tine și a te duce spre perfecționare ca *tu* personal, fără să te falsifici cu nimic, asta e a fi autentic” (Șuluțiu 1938: 39).

etajul superior, eliberat de ingerințele biologicului, suficient de ușor pentru a pluti în zonele eterate ale cunoașterii („voința de a te depăși, nevoia de absolut, pe care tânărul autentic o găsește în sufletul său, cerința de veșnicie” – Vulcănescu 1996: 23). E vorba despre tensiunea dintre „ceea ce ești” și „ceea ce trebuie să fii”, dintre sinele real și sinele ideal, dilema *sein – sollen*, una dintre constantele discursurilor „tinerelor generații” europene de la începutul secolului (vezi, de exemplu, Kołakowski 1977: 229). Vulcănescu simte nevoia unei îngrădiri a „autenticității” instinctuale prin coerciția „spiritualității”. Viziunea eticistă este implicită. Pe aceeași linie pornește și Horia Groza, „autenticitatea” fiind echivalată, de-a lungul unui amplu articol, cu seria semantică *sinceritate-sexualitate-primitivism-psihiologism-lirism* („ceea ce e totuna cu un primat al biologicului”), în vreme ce „spiritualitatea” aduce necesara doză de „disciplină, catehism, strictețe” pentru a ne transcende condiția animală (Eliade 2000: 62, 64). Mult mai aspră, în sensul unui eticism milităros, este întâmpinarea „autenticității” de către Constantin Micu, de pe pozițiile ideologice mult mai încorsetate ale anului 1940:

A cere omului să fie autentic înseamnă a-l obliga să renunțe la omenia lui, la specificul lui uman, a-l sili să regreseze într-o regiune sub-umană, căci *autentic*, în înțelesul profund al cuvântului, este numai animalul (Micu 1940: 36).

Conținutul psihologic al „autenticității”, în sensul fluidității bergsoniene sau al pulsionalității freudiene, își întâlnește limitele în aceste discursuri intransigente, de pe poziții înalt-etice, aparținând, de asemenea, unor reprezentanți ai „tinerei generații”.

2. Sensul literar

În imediata vecinătate a sensului psihologic și, uneori, împletit cu acesta, se găsește sensul literar al „autenticității”, de transcriere fidelă a fluxului interior, sfidând orice constrângere venită din partea retoricilor tradiționale. Critica a comentat copios eseul camilpetrescian *Noua structură și opera lui Marcel Proust* (1935), unde aflăm confesiunea de credință a romanului de analiză psihologică, menit să urmărească secundă cu secundă mișcările insesizabile ale conștiinței:

Să nu descriu decât ceea ce văd, ceea ce aud, ceea ce înregistrează simțurile mele, ceea ce gândesc *eu*... Aceasta-i singura realitate pe care o pot povesti... Dar aceasta-i realitatea conștiinței mele, conținutul meu psihologic... Din mine însumi, eu nu pot ieși... Orice aș face eu nu pot descrie decât propriile mele senzații, propriile mele imagini. Eu nu pot vorbi onest decât la persoana întâi... (Petrescu 1936: 50-51).

În acest sens, sunt forțate limitele literarității până la includerea unor specii nonficionale în sfera literaturii. În centrul preocupărilor autenticității intră genul biografic. Camil Petrescu salută, elogios, prozaicele însemnări notate de colonelul Grigore Lăcusteanu în 1874, dar publicate abia în 1935 („unicul document scris, autentic, pentru psihologia individuală românească” – Petrescu 1936: 69). La 1933, Mircea Eliade îl preferă net romanului-frescă („Un jurnal intim are, pentru mine, o mai universală valoare omenească decât un roman cu masse, cu zeci de mii de oameni” – Eliade 1934: 176), iar Eugen Ionescu îi afirmă cel mai răspicat întâietatea, în *Nu*:

Jurnalul (jurnalul intim sau reportajul) nu este numai preferabil romanului, tragediei, poemei și celorlalte genuri literare, pentru că e mai complet (în sensul că nu e voie să alegi) și mai adevărat (în sensul că nu elimină realitățile care luminează, de fapt, sensurile), dar jurnalul este genul originar literar, genul tip, iar romanul, tragedia, poema etc. sunt pervertiri ale jurnalului pur. Jurnalul este adevăratul gen literar (Ionescu 1991: 191).

„Autenticitate” în literatură nu înseamnă numai autoanaliză și jurnal, ci și anticalofilism – reducerea podoabelor stilistice până la o ideală redare „de grad zero” a evenimentelor interioare. Anton Holban exemplifică acest, iarăși, mult discutat aspect al „autenticității”, în *Testament literar*:

Am frică de imagini, căci cred că o imagine escamotează adevărul, aplică false ornamente (Holban 1972: 17).

Și în privința sensurilor literare ale „autenticității” s-au exprimat numeroase rezerve. Una dintre cele mai fine disociații îi aparține lui Octav Șuluțiu care, în același eseu *Autentic și estetic*, contrapune mobilitatea vieții psihice și fixitatea structurii scriptice pentru a conchide că „autenticul” trăit nu poate fi transpus în „esteticul” literar decât cu prețul fatal al unei falsificări:

Iată conflictul pe care se reazimă literatura: a exprima în mod imobil, fix, ceea ce e curgător, instabil. Deci a transforma; a transfigura. Numai din această expunere și se vede că autenticitatea e imposibilă, deoarece literatura e o transformare, o răsturnare a realității și o recreare a ei. [...] Autenticitatea e imposibilă, dar e posibilă iluzia ei (Șuluțiu 1938: 36).

Concluzia lui Octav Șuluțiu este că „autenticitatea” există în viață, însă nu și în literatură. Paradoxal, pentru că un an mai târziu, în 1935, va publica și el un roman autenticist, *Ambigen*.

3. Sensul ontologic / religios

Pornind încă de la eseu lui Eliade *Originalitate și autenticitate*, identitatea este imaginată ca o entitate alcătuită dintr-un „înveliș” psihologic și un „sâmbure” ireductibil, meta-psihologic. Iată cum „apele adânci” pe care le sonda romanul de analiză se dovedesc numai niște straturi de mijloc, sub care se ascunde nivelul cu adevărat profund. Dincolo de aparenta diversitate psihologică a indivizilor (numită în articol „originalitate”), ar exista o unitate de structură adâncă a omului universal:

În fața originalității eu propun autenticitatea. [...] A trăi tu însuși, a cunoaște prin tine, a te exprima pe tine. Nu există nici un „individualism” în aceasta, pentru că o floare care se exprimă pe sine în existența ei deplină, nealterată, neoriginală – nu poate fi acuzată de individualism. [...] Cu cât ești mai autentic, mai tu însuși, cu atât ești mai puțin personal, cu atât exprimi o experiență universală sau o cunoaștere universală (Eliade 1934: 177).

Ecurile din existențialismul creștin al lui Berdiaev se vor percepe mai limpede într-un text scris în 1936, de unde se vede că în miezul subiectivității, bine camuflat, se află nivelul ontologic sau sacru al ființei:

Drumul către *ființă* începe printr-o mare căutare de sine, dar sfârșește dincolo de sine [...]. Autenticitatea, fără de care nimic nu e valabil, îți cere să fii *tu însuși* – dar, realizând-o, te recunoști *dincolo de tine* (dragostea, mistica, istoria). Caută-te pe tine însuși – cu sinceritate, cu îndrăzneală, și vei vedea că *tu ești* în altă parte decât în tine; te vei găsi sub umbra lui Dumnezeu, sau adânc îngropat alături de morții tăi (Eliade 1990: 189).

Ultima parte a frazei sugerează coloratura naționalistă pe care nucleul ontologic / sacru al ființei începe să o capete, la Eliade. Pentru Petru Manoliu, transcenderea psihologicului nu se poate face decât în direcție ascensională, urmând exemplul cristic:

Căci *problema autenticității este problema definiției omului*. Iar pentru mine, această definiție nu este posibilă decât în cadrul Învierii lui Iisus (Manoliu 1933: 8).

În fine, tot un înțeles meta-psihologic are „autenticitatea” (sau, în alte scrieri, „substanțialitatea” – Petrescu 1937: 15–16) și la Camil Petrescu, eseist care, de asemenea, postulează o cezură între nivelul psihologic (sau sentimental) și cel mai profund, pe care autorul îl numește „noosic” (Petrescu 1988: 122–123), cu o taxonomie inspirată din fenomenologia husserliană. Dincolo de dificultățile de limbaj (autorul are ambiția de a inventa un vocabular „fenomenologic” pe măsură ce înaintează în lucrare, ceea ce îl face pe alocuri obscur, ba chiar ilizibil), este clară și la Camil Petrescu imaginarea identității ca o entitate alcătuită dintr-un „centru” și o „periferie”, la fel ca la reprezentanții „tinerei generații” pe care, pe nedrept, îi desconsidera.

4. Câteva concluzii

Pornită din mai multe direcții aproximativ concomitent, devenită port-drapelul „tinerei generații”, „autenticitatea” pătrunde în mai multe straturi ale câmpului cultural românesc, în anii 1927–1940. Acum sunt formulate cele mai complexe teorii ale conceptului (de către Camil Petrescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu) și tot acum apar cele mai consistente discursuri negaționiste (ale sburătoriștilor, al lui Eugen Ionescu). Însă, mai cu seamă în anii '30, gazetăria este invadată de multe alte producții, epigonice, care transformă polemica într-un zgomot de fond, accelerând desemantizarea cuvântului. Jargonul „autenticității”, dacă privim spectacolul aparițiilor lui publice, este cu atât mai rizibil cu cât, în general, este rostit cu o emfază nefirească. Pornind de la cartea lui Adorno, Rüdiger Safranski observa că, în cultura interbelică germană, acest limbaj nebulos a condus la „rezultate mai degrabă comice decât periculoase” (Safranski 2004: 402). Observație valabilă și pentru cazul românesc, cu unica rezervă că, la fel ca în cel german, tot el a contribuit la „aureolarea” unor discursuri extremiste, ajutând la „onorabilizarea” lor în ochii unei părți a tineretului intelectual.

Bibliografie

- Adorno 1973: Theodor W. Adorno, *The Jargon of Authenticity*, Translated by Knut Tarnowski and Frederic Will, Evanston, Northwestern University Press.
- Cioculescu 1934: Șerban Cioculescu, *Operele premiate ale scriitorilor tineri needitați*, „Revista Fundațiilor Regale”, 1934, nr. 9.
- Comarnescu 1994: Petru Comarnescu, *Jurnal (1931–1937)*, Iași, Editura Institutul European.
- Curticeanu 2005: *Poetica romanului românesc interbelic în texte reprezentative*, Antologie alcătuită de Valentina Marin Curticeanu, Cristina Popa și Ana-Maria Bonaru, coordonarea volumului și studiu introductiv de Valentina Marin Curticeanu, București, Editura Academiei Române.
- Eliade 1934: Mircea Eliade, *Oceanografie*, cu un desen inedit de Marcel Iancu, București, Editura Cultura Poporului.
- Eliade 1990: Mircea Eliade, *Profetism românesc*, vol. II, București, Editura Roza Vânturilor.
- Eliade 2000: „*Dosarul*” *Eliade*, vol. III, cuvânt înainte și culegere de texte de Mircea Handoca, București, Editura Curtea Veche.
- Holban 1972: Anton Holban, *Opere*, Vol. II, Studiu introductiv, ediție îngrijită, note și bibliografie de Elena Beram, București, Editura Minerva.
- Ionescu 1990: Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, București, Editura Roza Vânturilor.
- Ionescu 1991: Eugen Ionescu, *Nu*, București, Editura Humanitas.
- Kořakowski 1977: Leszek Kořakowski, *The Persistence of the Sein-Sollen Dilemma*, „Man and World”, Volume 10, 1977, no. 2.
- Manoliu 1933: Petru Manoliu, „*Autenticitate și originalitate*”, „Discobolul” 1933, nr. 9.
- Micu 1940: Constantin Micu, *Itinerariu în absolut*, „Meșterul Manole”, 1940, nr. 4–7.
- Petrescu 1936: Camil Petrescu, *Teze și antiteze*, București, Editura Cultura națională
- Petrescu 1988: Camil Petrescu, *Doctrina substanței*, Ediție îngrijită, note și indice de Florica Ichim și Vasile Dem. Zamfirescu, Studiu introductiv de Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Ralea 1924: Mihai Ralea, *Europeism și tradiționalism*, „Viața românească”, 1924, nr. 3.
- Safranski 2004: Rüdiger Safranski, *Un maestru din Germania. Heidegger și epoca lui*, traducere din germană de Ileana Snagoveanu-Spiegelberg, București, Editura Humanitas.
- Streinu 1968: Vladimir Streinu, *Pagini de critică literară*, vol. I: *Marginalia, eseuri*, București, Editura Pentru Literatură.
- Șuluțiu 1938: Octav Șuluțiu, *Pe margini de cărți*, Sighișoara, Editura Miron Neagu.
- Vulcănescu 1996: Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, vol. III: *Către ființa spiritualității românești*, Selecția textelor, note și comentarii de Marin Diaconu și Zaharia Balica, București, Editura Eminescu.

“The Jargon of Authenticity”: Romanian Dubbing in the 1930s

It has been widely agreed that the debates around the concept of “authenticity” are among the most significant in the European cultural space(s) of the interwar period. This article aims to focus on the “Romanian case”; not necessarily on the “peaks” (i.e., the most influential texts, that have been quite often looked into by other critics), but rather on the “general picture” (i.e., the mass of discourses that overflow the interwar Romanian media). The connection to the European existentialism(s) will become self-evident, as well as the complexity of the concept, split between several levels: psychological – ethical, literary, and ontological. In the meantime, one will be able to examine the gradual semantic bleaching of the concept, to the point where it turns into an indistinguishable jibber-jabber, following the same route as described by Adorno in his seminal book *The Jargon of Authenticity*, dedicated to the German context.